

ІНТЕРАКТИВНІ МЕТОДИ НАВЧАННЯ ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ АДЕКВАТНОЇ САМООЦІНКИ СТУДЕНТІВ

Петрук В.А.

професор кафедри вищої математики Вінницького національного
технічного університету, д. пед. н., професор

Вступ. Самооцінка визначає формування цілої низки професійно значущих якостей. Наприклад, нахил до ризику часто породжується неадекватною самооцінкою. Високі оцінки ведуть до того, що діяльність професіонала детермінується потребами ефективного плану: типова недооцінка вимог ситуації і переоцінка власних можливостей. Низькі оцінки пов'язані з побоюванням прийняття рішень, повільністю і пасивністю. В обох випадках порушено імовірнісне прогнозування в діяльності і, як результат цього, – зниження загальної ефективності. Крім того, від самооцінки залежить емоційна стійкість. Тому питання формування адекватної самооцінки у майбутніх випускників з вищою освітою є важливим фактором навчально-виховного процесу.

Метою статті є аналіз сутності самооцінки особистості та засобів, зокрема інтерактивних методів, формування адекватної самооцінки у майбутніх фахівців з вищою освітою.

Виклад основного матеріалу. Останнім часом наукові емпіричні дослідження самооцінки, які проводились психологами та педагогами, зокрема О. Козирєвим, К. Колесниковою, Г. Левківською, О. Молчановою, А. Петровським, М. Плісом, Т. Шибутані були спрямовані на вивчення її взаємозв'язку із задоволеністю власною роботою, успіхами у навчанні, характеристиками розумової діяльності, мотиваційною сферою тощо. Отримані результати об'єднують думку, що рівень самооцінки є досить важливою характеристикою особистості. Більш того, усі життєві ускладнення психологічного характеру, пов'язані із входженням особистості до нового середовища, мають тісний зв'язок з її відхиленнями від норми.

Незважаючи на значну кількість досліджень, присвячених проблемі самооцінки, однозначного погляду на її визначення досі немає. Її тлумачать як: 1) відношення особистості до результатів співставлення власних образів реального та ідеального «Я»; 2) рефлексивний компонент самосвідомості, що виконує регулятивну функцію; 3) детермінант усіх форм та видів діяльності та соціальної поведінки людини; 4) результат проекції реального «Я» на «Я» ідеальне.

Самооцінка може бути оптимальна і неоптимальна. При оптимальній, адекватній самооцінці суб'єкт правильно співвідносить можливості і здібності, достатньо критично ставиться до себе, прагне реально дивитися на свої невдачі та успіхи, намагається ставити перед собою реальні цілі, яких можна досягнути на ділі. До оцінювання досягнутого він підходить не тільки зі своїми мірками, але й прагне передбачити, як до цього будуть ставиться інші люди. Іншими словами, адекватна самооцінка – результат пошуку реальної міри, тобто без переоцінки, але й без надмірної критичності. Така самооцінка найоптимальніша для конкретних умов і ситуацій.

До оптимальної відносять самооцінки "високий рівень" і "вище середнього рівня", коли студент заслужено поважає себе, задоволений собою, а також "середній рівень", коли студент поважає себе, але знає свої слабкі сторони і прагне до самовдосконалення, саморозвитку. Але самооцінка може бути і неоптимальною - занадто завищеною або занадто заниженою [1].

На основі неадекватно завищеної самооцінки в студента виникає неправильне уявлення про себе, ідеалізований образ своєї особистості і можливостей, своєї цінності для оточуючих, для спільної справи. В таких випадках суб'єкт ігнорує невдачі заради збереження звичної високої оцінки самого себе, своїх вчинків і справ. Відбувається гостре емоційне відштовхування "всього", що порушує уявлення про себе. Сприйняття реальної дійсності спотворюється, ставлення до неї стає неадекватним - чисто емоційним. Раціональне зерно оцінки випадає повністю. Тому справедливе зауваження починає сприйматися як чіпляння, об'єктивна оцінка результатів

роботи - як несправедливо занижена. Неуспіх сприймається як наслідок певних підступних дій чи несприятливих обставин, що ніякою мірою не залежать від дій самої особистості.

Суб'єкт із завищеною неадекватною самооцінкою не бажає визнавати, що все це наслідок власних помилок, ліні, недостатніх знань, здібностей чи неправильної поведінки. Виникає важкий емоційний стан – афект неадекватності, головною причиною якого виступає стійкість стереотипу завищеної самооцінки своєї особистості, що склався. Якщо самооцінка пластична, змінюється у відповідності з реальним станом справ – підвищується при успіхові і понижується при невдачі, то це може сприяти розвитку особистості, оскільки їй доводиться докладати максимум зусиль для досягнення поставлених цілей, розвивати свої властивості і волю.

Самооцінка може бути і заниженою, тобто, нижче реальних можливостей особистості. Зазвичай, це призводить до невпевненості в собі, боязливості, несміливості, неможливості реалізувати свої здібності. Такі студенти, як правило, не ставлять перед собою цілей, що їх важко досягнути, обмежуються вирішенням повсякденних завдань, надто критичні до себе.

Занадто висока чи занадто низька самооцінка порушують процес самоуправління, викривляють самоконтроль. Особливо це помітно у спілкуванні, де особи з завищеною і заниженою самооцінкою можуть стати причиною конфліктів. При завищеній самооцінці конфлікти виникають через зневажливе ставлення до інших людей і неповажне звертання до них, занадто різкі і необгрунтовані висловлювання на їхню адресу, нетерпимість до чужої думки, прояв зарозумілості і зазнайства. Низька критичність до себе заважає їм навіть помічати, як вони ображають інших зарозумілістю і незаперечністю суджень.

Наведемо приклад аналізу самооцінки першокурсників щодо наявності навичок самостійної роботи (вхідний рівень). Студентам, під час "нульових" контрольних робіт з математики, пропонувалось заповнити анкету самооцінки здатності до самостійної роботи. Результати представлено у таблиці 1.

Рівні самооцінки до самостійної роботи студентів-першокурсників

Рік	Рівні самооцінки (%)		
	Занижена	Адекватна	Завищена
2010	15,1%	50%	34,9%
2011	23,6%	60,5%	15,9%
2012	18,4%	46,7%	34,9%

Аналізуючи отримані результати, можемо зробити висновок, що лише половина студентів має адекватну самооцінку, інша половина або занижену, або завищену.

Наприкінці першого етапу (6-ий тиждень навчання) був проведений колоквіум та контрольна робота з вищої математики за результатами яких виявлено різницю в самооцінках з вхідним контролем.

Результати дозволяють зробити такі висновки:

Вміння та навички самостійної роботи, що їх отримали студенти у процесі навчання у школі, не підтверджуються результатами першого модулю навчання у ВНЗ. Це пов'язане з підвищеною самооцінкою (різниця складає понад 38%) та переходом на іншу систему навчання колишніх школярів.

Бесіди зі студентами допомогли виявити причини такого стану.

По-перше, важко проходить адаптація колишніх школярів в стінах ВНЗ, вимоги до самостійної роботи набагато вищі, ніж у школі, а вмінь обмаль.

По-друге, більша частина викладачів фундаментальних дисциплін не навчають студентів конспектувати лекції, не знайомлять з різноманітністю навчальної та наукової літератури з предмета під час першої лекції або

практичного заняття. Крім того, більшість з них викладає академічний курс, не розглядаючи теоретичні положення з технічної точки зору. Тому в студентів до цих предметів формується утилітарний підхід, вони починають вивчати дисципліну лише з бажанням скласти іспит. Звідси недостатній рівень знань, вмінь, навичок з предмета, а отже і вмінь їх застосовувати самостійно.

Як допомогти студентам сформувати адекватну самооцінку?

Аналіз науково-педагогічної літератури переконує в тому, що проблема підвищення рівня формування адекватної самооцінки студентів у процесі навчання ВНЗ повністю не вивчена і потребує значної уваги. Це, в першу чергу, стосується вдосконалення змісту, форм і методів навчання, оскільки слід ураховувати, що традиційні методи навчання (лекції, семінари, практичні заняття) не завжди здатні розв'язати цю проблему. Багато уваги при цьому приділяється інтерактивним методам навчання, зокрема ігровим формам навчання. Активізація процесу вивчення фундаментальних дисциплін має передбачати професійну спрямованість предметів, надбання студентами вмінь самостійної роботи, творчого мислення; сприяти їхньому прагненню до поглибленого вивчення навчального матеріалу, застосуванню його у процесі вивчення спеціальних дисциплін, виконання курсових та дипломних робіт.

Ігрові заняття вигідно відрізняються тим, що дають змогу формувати не тільки знання, вміння та навички їхнього застосування, а й самостійної роботи, професійної спрямованості, самооцінки, міжособистісної комунікації студентів шляхом залучення їх до інтенсивної пізнавальної діяльності.

Ігрові форми навчання мають включатися в навчальний процес не для розваги студентів, а щоб пробудити в них бажання подолати труднощі. Мета проведення полягає в тому, щоб вдало поєднати ігрові і навчальні мотиви і в такій діяльності поступово здійснити перехід від ігрових мотивів до навчальних та пізнавальних. Для цього потрібно так розробляти методику ігрових занять, щоб діяльність студентів була ігровою за формою, тобто викликала ті ж емоції, переживання, що й гра, і в той же час давала можливість активно набувати потрібні відомості, заповнювати прогалини в знаннях,

сприяла б вихованню пізнавальних інтересів, формуванню адекватної самооцінки.

Нами багато років розробляються та впроваджуються в навчально-виховний процес інтерактивні заняття, які спрямовані на стратегічну мету – формування конкурентоспроможного випускника ВНЗ. Розроблено комплекс таких занять з фундаментальних та спеціальних дисциплін, які мають за мету не тільки набуття теоретичних знань та практичних умінь і навичок їх застосування, а й формування професійно важливих якостей майбутнього фахівця з вищою освітою. Навчання студента ведеться на лекційних, практичних, семінарських заняттях за індивідуальним пакетом завдань з урахуванням його рівня підготовки, здібностей та інтересів. Але диференційоване навчання в великих потоках має багато складнощів. В цьому випадку для досягнення поставленої мети щодо формування у майбутніх фахівців професійно важливих якостей, самооцінки зокрема, інтерактивним методам навчання не має альтернативи.

Нами розроблено методику викладання фундаментальних дисциплін у технічних ВНЗ (наприклад, вищої математики: ділова гра «Менеджер», «Економіст», «Рятувальник», «Оптимальний проект», «Наукова конференція», «Мозковий штурм», «КВК- колоквіуми» та ін.).

Під час проведення занять за розробленими технологіями за мету приймається не тільки набуття знань, умінь та навичок, а й формування професійних базових компетенцій, серед яких й адекватна самооцінка. Так, наприклад, для «КВК – колоквіуму» нами пропонується всім учасникам оцінювати виступи «доповідачів» від кожної команди. За системою стимулювання, якщо оцінка має розбіжність меншу за 0,2 з оцінкою експертів, студент отримує додаткові бали за об'єктивне оцінювання. За результатами останнього «КВК – колоквіуму», який проведено з теми «Ряди» 29.04.2014 року зі студентами інституту автоматики, електроніки та комп'ютерних систем управління Вінницького національного технічного університету

(експериментальна група – ЕГ) виявлено позитивний вплив на зближення оцінок до адекватного рівня (різниця з оцінками експертів не перевищує 12%).

В порівнянні з групами де викладання ведеться в основному академічним стилем (контрольна група – КГ) різниця самооцінки виявлена значною, що представлено діаграмою (рис. 1).

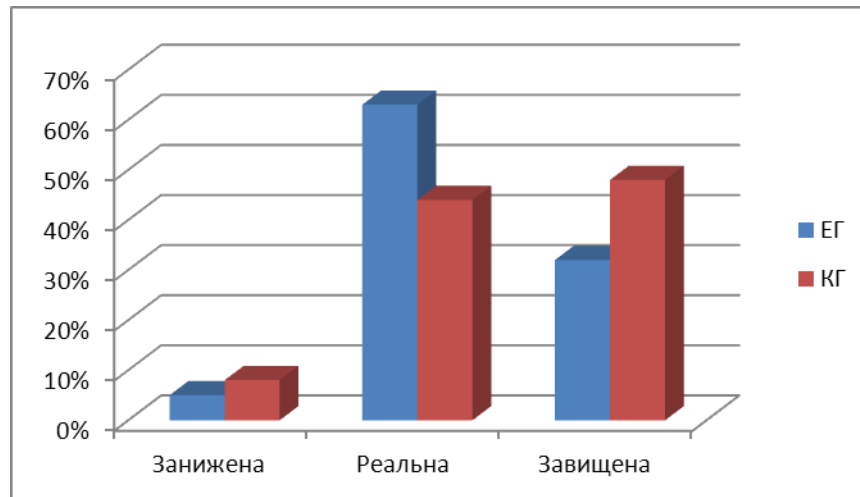

Рис.1. Самооцінка в контрольній та експериментальній групах за результатами вихідного анкетування

В обох групах відмічається незначний відсоток студентів із заниженою самооцінкою, що, безумовно, в цілому позитивно впливає на подальшу підготовку майбутніх фахівців-інженерів. Першокурсники, що потрапили до зазначеної категорії потребують професійного психологічного супроводу та визначення індивідуальної навчальної траєкторії.

Відсоток студентів із завищеною самооцінкою вищий у контрольній групі у порівнянні із експериментальною. Відмічаємо і різницю в показниках реальної самооцінки: в експериментальній групі 63%, в контрольній – 44%. Це підтверджує раніше отримані результати, що наведено у таблиці 1. Результати 2011 року – це теж потік, де навчання відбувалось за запропонованою методикою з використанням інтерактивних методів.

Висновки. Співробітництво між учасниками навчального процесу сприяє формуванню у майбутніх випускників адекватної самооцінки. Ефективність взаємодії знаходиться у прямій залежності від уміння викладача встановлювати стосунки, які ґрунтуються на взаємній довірі та повазі.

Психологами доведено, що реалізація педагогічних можливостей викладача забезпечується стосунками референтності.

Отже, нам вважається важливим розробка методики інтерактивних занять, що включає в себе тренінги для студентів, які формують у них адекватну самооцінку. Коли людина сама усвідомлює свої досягнення, віддає належне результату докладених нею зусиль, задоволена проведеною «над собою» роботою, вона позитивно оцінює рівень розкриття свого внутрішнього потенціалу. Адекватна (бажано позитивна) оцінка своїх власних досягнень має сприяти самоствердженню майбутнього фахівця і як спеціаліста, і як громадянина, і як особистості.

Ми впевнені, що майбутні фахівці з вищою освітою мають отримати у стінах ВНЗ не тільки теоретичні знання, а й досягти рівня адекватної самооцінки, пам'ятаючи, що це запорука їхнього майбутнього успіху не тільки у професійної діяльності, а й у суспільному житті.

Література.

1. Романюк Л. В. Методика дослідження самооцінки студентів як елемент розвитку їхніх ціннісних орієнтацій в процесі використання інтерактивних методів навчання / Л. В. Романюк // Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми. - Київ-Вінниця : Вінниця, 2005. - Вип. 8.С. 422-428.

2. Петрук В.А. Формування базового рівня професійної компетентності у майбутніх фахівців технічних спеціальностей засобами інтерактивних технологій : монографія / В. А. Петрук. — Вінниця : ВНТУ, 2011. — 306 с.